

УДК 378.147:008

Оксана Тур

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто поняття «аксіологія», «аксіологічний підхід», «ціннісна орієнтація». Аксіологічний підхід проаналізовано на теоретико-методологічному та теоретико-практичному рівнях. Визначено пріоритетні цінності комунікативно діяльності (рівність партнерів, довіра, повага, толерантність, правдивість, відповідальність тощо). Зазначено, що для формування комунікативної компетентності головним є принцип гуманізму, а основними методами – переконання, набуття студентом досвіду в процесі активного спілкування.

Ключові слова: аксіологія, аксіологічний підхід, цінність, ціннісна орієнтація, спілкування, комунікативна діяльність.

Зміни, що останнім часом відбулися в суспільстві й суттєво вплинули на всі сфери його життя, а також потреба держави в активних, креативних фахівцях, котрі володіють високим моральним потенціалом, швидко орієнтуються в різних ситуаціях, здатні перетворювати дійсність, відходити від стереотипів тощо, – усе це вимагає від вищої освіти якісно нового підходу до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, у тому числі з документознавства та інформаційної діяльності, важливим компонентом якої є високий рівень сформованості комунікативної компетентності – здатності встановлювати зв'язки між знаннями і ситуацією, а також здатності на цій основі виконувати відповідні дії, які дозволяють вирішувати проблеми міжособистісного спілкування. Одним із шляхів розв'язання зазначеної проблеми у вищій освіті є формування ціннісного ставлення студентів до комунікативної компетентності як важливого складника професійної підготовки. Розгляд комунікативної компетентності як ціннісного явища, системи цінностей забезпечує аксіологічний підхід.

Проблеми цінностей у своїх дослідженнях розглядали В. Абрамов, І. Бех, Ю. Бойчук, В. Гриньова, С. Дробницький, О. Івін, П. Ігнатенко, І. Ісаєв, І. Зязюн, М. Каган, В. Кремень, О. Мороз, С. Ніколаєнко, Т. Проховська, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Тугарінов, Н. Чавчавадзе, Н. Ткачова, С. Харченко та ін. Треба зазначити, що серед науково-педагогічних праць із питань цінностей відсутні такі, які б розкривали особливості аксіологічного підходу до комунікативної підготовки майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

Мета статті – з'ясувати специфіку аксіологічного підходу та шляхи

його реалізації в процесі формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

Автори досліджень, присвячених обґрунтуванню аксіологічного підходу, пропонують різні визначення самого терміну «аксіологічний підхід»: 1) філософсько-педагогічна стратегія, що визначає шляхи розвитку професійного мистецтва, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості і проектує перспективи вдосконалення системи освіти, основою якої є принцип функціонального значення або цінності [1, с. 213]; 2) своєрідний «міст» між теорією та практикою, що, з одного боку, надає можливість вивчати різні явища і події з точки зору закладених у них можливостей щодо задоволення актуальних потреб людей, а з іншого – розв’язувати завдання подальшої гуманізації суспільства [3, с. 162]; 3) спрямованість педагогічного процесу на засвоєння учнями провідних суспільних цінностей, переведення їх на рівень персональних ціннісних пріоритетів [4, с. 84]; 4) орієнтація професійної освіти на формування в студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і професіонала [2, с. 63]. Пропоновані визначення уможливають виокремлення двох рівнів аксіологічного підходу – теоретико-методологічного й теоретико-практичного.

Теоретико-методологічний рівень пов’язаний із визначенням сутності аксіологічного підходу як методологічної категорії; обґрунтуванням його структури в професійно-комунікативній підготовці майбутніх спеціалістів; добором принципів, необхідних для побудови системи формування комунікативної компетентності. Цей рівень передбачає реалізацію пізнавальної функції аксіологічного підходу, що полягає у продукуванні ідей, які становлять теоретично-пізнавальну основу педагогічної системи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності і поясненні факторів, що визначають зміст педагогічної діяльності, здійснюваної з позиції формування у майбутніх фахівців ціннісних смислів комунікації.

Аксіологічний підхід розглядає комунікативну компетентність майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності як систему цінностей і є необхідним для вивчення досліджуваного явища. Суть підходу в тому, що формування комунікативної компетентності можливе тільки за умови розуміння її студентами як ціннісного явища, як системи цінностей, котрі мають особисту значущість для студентів. Цінності – це узагальнені базисні уявлення людей про цілі й норми власної поведінки, орієнтири, які існують у свідомості кожної людини; вони можуть бути схарактеризовані через такі ознаки, як: значущість, нормативність, корисність, необхідність, доцільність. Складна й неоднорідна структура цінностей зумовлює наявність численних її класифікацій. Цінності поділяють на абсолютні й відносні, ідеальні й реальні, індивідуальні й соціальні, внутрішні й зовнішні, об’єктивні й суб’єктивні, позитивні й

негативні, конкретні й абстрактні, матеріальні й духовні, цінності-ідеали, цінності – способи поведінки, цінності-переконавання та інші.

Визначення системи цінностей комунікативної діяльності дуже важливе для формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Очевидно, що далеко не кожна людина приємна у спілкуванні, здатна успішно вести дискусію, переконувати, схилити опонентів на свій бік, досягати комунікативної мети тощо. Основним фактором тут як раз є не когнітивний компонент (хоча він також має важливе значення), а система цінностей суб'єкта комунікації, яка зрештою визначає ефективність його спілкування.

Відповідно до культурно-антропологічного напрямку, пов'язаного з розумінням цінності як загальнолюдського, культурного феномену, що функціонує як критерій, оцінювання й орієнтація особистості і суспільства, виокремимо пріоритетні цінності спілкування. Базисною цінністю комунікативної діяльності майбутніх фахівців є повага до співрозмовника, незалежно від його соціального статусу, професійної компетентності, світогляду, політичних переконань, віку, особистісних характеристик, віросповідання, здоров'я, статі тощо. Тому, реалізуючи принципи неупередженості й об'єктивності, майбутні фахівці під час спілкування повинні виявляти гуманну позицію до кожної людини. Специфіка професійної діяльності спеціалістів кадрової служби, менеджерів із надання інформації, секретарів-референтів, прес-секретарів, PR-технологів та ін. полягає в постійному контактуванні із клієнтами, діловими партнерами, колегами, співробітниками. Тому, визнання значущості інших людей також є важливою цінністю комунікативної діяльності. Необхідним також є вміння знаходити розумні компроміси. Для цього треба усвідомити цінність толерантності, що пов'язана з прийняттям ідей ненасильницького спілкування, терпимістю до чийось поглядів, поведінки. Завдяки толерантності можливі взаємна довіра, розуміння, відвертість, розв'язання конфліктних ситуацій, вияв доброзичливості, людяності та ін. Комунікативна діяльність майбутніх фахівців має орієнтуватися на такі загальнолюдські моральні цінності як: свобода, рівність, довіра. Свобода в спілкуванні безпосередньо пов'язана із правдивістю, що є моральною нормою спілкування, його основою, і відповідальністю за власні слова, дії, вчинки. Величезне значення для спілкування має моральна рівність партнерів, так як визнання суб'єктом спілкування рівних прав на людську гідність є основою реалізації в спілкуванні інших моральних цінностей. Глибиною моральною цінністю спілкування є довіра, яка відображає і виражає усі інші цінності спілкування. Без довіри спілкування набуває рис формальної процедури.

На основі цінностей кожен суб'єкт комунікативної діяльності обирає певні ціннісні орієнтації, які становлять основу свідомості й комунікативної поведінки особистості.

Теоретико-практичний рівень визначає зміст навчання комунікативній

взаємодії і побудову освітнього процесу. На цьому рівні аксіологічний підхід реалізує процесуальну функцію, суть якої – визначення засобів, способів і принципів організації процесу формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності, застосування оптимально відповідних змістові технологій, форм і способів реалізації комунікативної діяльності. На цьому рівні аксіологічний підхід може виступати принципом, який забезпечує формування у вищій школі особливого гуманітарного середовища і *методом*, що уможливорює трансляцію цінностей культури і розвиток аксіологічного «Я» як системи комунікативно-ціннісних орієнтацій майбутнього спеціаліста сфери документознавства та інформаційної діяльності.

Для формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців провідним ми вважаємо принцип гуманізму, який має бути основою комунікативної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу – адміністрацією, студентами, викладачами, батьками та родичами студентів, представниками інших навчальних закладів, іноземними колегами, а також усіма людьми, із якими виникають певні взаємовідносини студентів у межах ознайомчої, навчальної, виробничої та інших практик. Усіх учасників освітнього процесу на різних етапах життєдіяльності навчального закладу об'єднують різні види сумісної діяльності, основною з-поміж яких є комунікативна.

Із метою реалізації принципу гуманізму, вважаємо за необхідне визначити правила, які мають стати нормативними у стосунках між усіма учасниками комунікативної діяльності. Це, зокрема, такі: повага до кожної особистості; оптимістичний, діяльнісний тон і стиль спілкування; недопустимість використання вербальних і невербальних висловлювань, що засуджують невдачі і похибки людей; визнання за кожним права мати власну думку, вільно її висловлювати і водночас відповідальність за власні слова і вчинки; відмова від диференціації людей на багатих – бідних, сильних – слабких, здібних – нездібних тощо; недопустимість безапеляційних, негативних висновків про здібності, поведінку, вчинки людей; віра у можливість розвитку кожної особистості; розуміння, співчуття, взаємодопомога та ін.

Навчання цінностям, формування ціннісного ставлення до комунікативної компетентності – складний процес, реалізація якого можлива за умови використання методів морального виховання. Засобами морального виховання є провідні види діяльності студентів – навчальна й позанавчальна. У навчальній діяльності основними формами роботи є лекційні, семінарські й практичні заняття з циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін. Щоб етичні знання були не просто зафіксовані у пам'яті студента, а усвідомлені й осмислені, традиційно використовують активні методи навчання – тренінги, круглі столи, дебати, диспути, обговорення, презентації, ділові ігри та ін., де студенти у

спеціально організованих ситуаціях спілкування поставлені в позицію морального вибору, оцінювання висловлювань, розв'язання конфліктних ситуацій тощо.

Успішність трансляції майбутнім фахівцям найбільш значущих цінностей комунікативної компетентності значною мірою залежить від особистості самого викладача як носія певних особистісних цінностей, рівня сформованості в нього моральних якостей і педагогічної майстерності. Тому, як зауважує Н. Ткачова, без постійної роботи над собою, виявлення прагнення системно і систематично вдосконалювати свою ціннісну систему, змінювати себе на краще як фахівця й як особистість спроби педагога забезпечити вказаний підхід будуть приреченими на невдачу [4, с. 237]. Отже, приклад викладача є одним із основних методів морального виховання.

Загально визнаними методами морального виховання особистості є переконання (викладачу необхідно схилити студента до думки, що моральний компонент – це той основний складник комунікативної компетентності особистості, без якого досягти успіху під час спілкування неможливо) і метод набуття морального досвіду студента у процесі активної комунікативної діяльності. Як правило, постійне залучення студентів до спілкування і напружений ритм роботи змушують навіть найбільш некомунікативних і некомунікабельних студентів долати власні комплекси, страхи й активно співпрацювати з іншими, ефективно вирішувати спільні проблеми.

Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності можливе за умови використання аксіологічного підходу, який дозволяє проектувати таку систему підготовки, у якій пріоритетною освітньою метою є формування ціннісно-сислової сфери особистості.

У подальших дослідженнях проблем формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності увагу необхідно звернути на шляхи реалізації системного, синергетичного, праксеологічного та інших методологічних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми освіти: навч. пос. / В. В. Крижко. – К. : Освіта України, 2005. – 440 с.
2. Садова Т. Аксіологічний підхід у системі педагогічної методології / Т. Садова // Дошкільна освіта. – 2010. – № 1 (27). – С. 63–69.
3. Слостенин В. А. Психологія и педагогіка / В. А. Слостенин, В. П. Каширин. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 480 с.
4. Ткачова Н. О. Аксіологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах / дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Наталія Олександрівна Ткачова. – Луганськ, 2006. – 513 с.